

A herd of cows of various colors (white, black, brown) is gathered in a lush green field. The cows are looking towards the camera. The background shows a line of trees under a bright blue sky with some white clouds.

ÅRET 2025 VID SÖRFJÄRDEN

Årshäfte utgivet av Fältstationen Rördrommen

ÅRET 2025 VID SÖRFJÄRDEN

Detta årshäfte avser verksamheten inom Fältstationen Rördrommen under 2025 (samt lite om 2026). Årshäftet speglar fältstationens mångfald av aktiviteter och vi hoppas att det ska komma till glädje och ge ett fördjupat intresse för naturen.

Tack till författare och fotografer som på ideell basis bidragit till detta årshäfte. Ett speciellt tack till Länsstyrelsen som finansierat utgivningen.

INNEHÅLL

Fältstationen Rördrommen – ett samarbete över föreningsgränserna	3
Minnesruna Lars Broberg	4-5
Underhåll på anläggningar 2025.....	5
Tack för fotokonstverket.....	6
Fiskgjusen vid Sörfjärden 2025	6
Grågås vid Sörfjärden 2025.....	7
Örnräkning 2025 och 2026	8-10
Floran vid Sörfjärden 2025.....	11-13
Faunaåret 2025 vid Sörfjärden.....	14-15
Mistel – En relik från värmetiden – Förekomst vid Sörfjärden.....	16-19

Länsstyrelsen
Södermanlands län

Sparbanksstiftelsen
Rekarne

Studie
främjandet

Omslagsbild: Nötkreatur på betad strandäng vid Fiholm. Foto: Håkan Gustafson
Häftet är framtaget i början av 2026 av Fältstationen Rördrommen, Författarna svarar för innehållet i sina artiklar.

Fältstationen Rördrommen samarbetar med Länsstyrelsen Södermanlands län Sparbanksstiftelsen Rekarne och Studiefrämjandet.

Grafisk produktion: Rördromsgruppen, med Håkan Gustafson som redaktör.

Tryck: Arkitektkopia Eskilstuna.

Fältstationen Rördrommen – ett samarbete över föreningsgränserna

Fältstationen Rördrommen har tillkommit genom ett samarbete mellan naturskyddsföreningarna och de ornitologiska föreningarna i Eskilstuna och Strängnäs samt Eskilstuna Biodlareförening.

Under 2026 är Fältstationen öppen för allmänheten alla söndagar mellan kl 09 och kl 15, från början av april till slutet av augusti. Besökarna välkomnas av en stugvärd som gärna informerar om fältstationens verksamhet och naturen runt omkring.

Under säsongen anordnas ett antal temadagar, t.ex "Fågelskådningens dag" med bl.a fokus på områdets karaktärsfågel rördrom; "Biodling och vildbin", "Fjärilar" med mera. För mer information besök vår hemsida.

Här finns två fågeltorn, naturstig, betad strandäng, bihotell, en kunskapskupa som visar hur ett bisamhälle fungerar, samt utställning inomhus om bl.a havsörn. Ett av fågeltornen är funktionsanpassat och kan nås med rullstol och barnvagn. En funktionsanpassad fiskebrygga finns även i anslutning till badplatsen. Under hösten 2026 kommer verksamheten på Fältstationen Rördrommen att flytta till en mindre lokal av ekonomiska skäl. Mera information kommer att publiceras i nästa årshäfte samt i sociala medier.

Hjärtligt välkommen till Fältstationen Rördrommen

<https://rordrommen.nu/rordrommen/>

Kontakt: info@rordrommen.nu

Minnesruna Lars Broberg

Vännen Lars är borta sedan några år och har lämnat ett stort tomrum efter sig. Hans aska vilar nu i vassen vid Idö.

Han lade ner otaliga timmar för att följa sin favorit Rördrommen runt Sörfjärden från 1945 - 2020. Ingen i landet lär slå denna serie. Med sin superdrom-bandspelare med fågelns läte lockade han fram hanar som kunde fångas och märkas med både ringar och satellitsändare. Med dem kunde de följas under sina förflyttningar i landet och även återknyta kontakten nästa vår - sändarna fungerade ej under vintern.

Naturfotografen Ingemar Lind filmade Lars fångst av rördrommar. Förutom att följa rördrommens status ägnade han mycken tid för ringmärkning av vassens fåglar: rörsångare, sävsångare och skäggmesar. Han satt många morgnar i sin märkkur mellan klockan 05 – 13, och var besviken de senaste åren då 6 timmar ibland bara gav 10 märkta fåglar.

I sin tandläkargärning arbetade han i omgångar på Cypern bland FN-soldater. Han var även nere på Capri i flera omgångar och ringmärkte flyttfåglar.

Vi gjorde många resor tillsammans med bl.a:

Vandring på Mallorca och besök vid fågelträsket Albufera. I bergen såg vi grågamar och i träsket styltlöpare och svartbenta strandpipare.

Besök på Kreta med antikens Knossos med blåtrastar - mycket vackra - och besök vid en fågelsjö med dvärgörn och dvärgsumphöna.

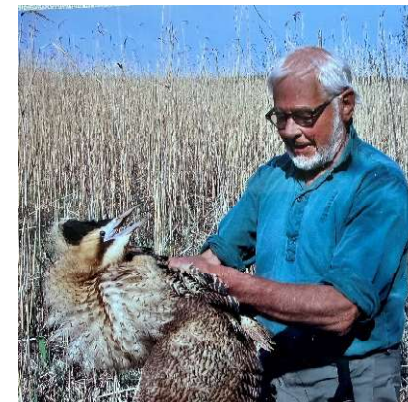
Resa till Eilat med ett otroligt sträck av rovfåglar såsom kejsarörnar och stäppörnar. Snorkling i Röda havet med otroligt färggranna fiskar. Resa norrut och tidningsläsning i Döda havet - en mycket speciell upplevelse. Besök i Jerusalem med Getsemane, Klagomuren och Golgata.

Resa till Polen med visent, skrikörnar samt svarta och vita storkar. De senare boende på ladutak och telefonstolpar.

Två resor till Etiopien med Håkan Pohlstrand som reseledare. Ett färgstarkt fågelliv med biätare, blåkråkor, kungsfiskare och vävarfinkar. I Simienbergen fotografering av lammgamar, öröngamar, savannörn och vitnackade korpar. Vid bergsvandring mäktiga stenbockar med meterlånga horn. Lars tog kort av 18 olika lammgamar. I Balebergen den endemiska vargen, blåvingade gäss och vartibis. På savannen ståtliga oryxantiloper, giraffantilop och den mäktiga koritrappen.

I Sörfjärden blev det varje vår resa med Kaj Sjunnesson till fågelöarna med kolonier av fisktärnor, gråtrutar och skrattmåsar och även häckande änder, då vi gjorde strandhugg.

2001 konstaterade han första häckningen av havsörn och många ungar har ringmärkts under 2000-talet. Under många år var Lars med och slog vassarna utanför Rördromstornet och Kvarnbäckstornet för att främja fågellivet och ge bra sikt för fågelskådare. Nu vilar hans aska vid Idö märkgata, där rördrommar kan ta ut sina långa steg och rörsångare och sävsångare sjunger i vårnatten.

Lars Broberg med rördrom

Vännen Ture Persson

Underhåll på anläggningar 2025

Av Håkan Gustafson

Under året har underhåll utförts bland annat på anläggningar vid Fagervik, Eksåg, Fältstationen Rördrommen och vid Kvarnbäcken. Vid Kvarnbäcken blåste en klibbal ner över spången ut till Kvarnbäckstornet så den brast. Spången reparerades under hösten. Därmed återställdes tillgängligheten till tornet.

Under året har även leder röjts: till Fagerviksholme, Strand, Norrholm, Barva-Lappen och Kvarnbäckstornet.

Ett tack till Sparbanksstiftelsen Rekarne som bidragit ekonomiskt till byggnadsmaterial för underhåll av fågeltorn och spångar.

Reparerad spång till Kvarnbäckstornet, december 2025, foto Olle Philipsson

Tack för fotokonstverket

Vi på Fältstationen Rördrommen vill framföra ett STORT TACK till våra grannar och boende i Jäder och Barva som har skänkt detta storslagna fotokonstverk till Fältstationen! Vi riktar ett särskilt tack till initiativtagaren Lena Larsson och fotografen Lars-Erik Eklund! Fotokonstverket, med bild av en havsörn i NATURLIG storlek, finns att beskåda i backen utanför Fältstationen Rördrommen.

Lena Larsson och Lars-Erik Eklund vid en välbesökt invigning av det mycket uppskattade fotokonstverket!

Fiskgjusen vid Sörfjärden 2025

- visar på behov av åtgärder

Av Leif Carlsson

Som vanligt i början av april var fiskgjusen tillbaka vid fjädersn. Nu med endast 2, kanske 3, par!? Före havsörnens mycket efterlängtade återetablering bedömdes antalet årligen häckande par till mellan 8 och 10.

Fiskgjuse med braxen, foto: Sten Ljungars

Det har skett en drastisk tillbakagång fram till dagens nivå. Om inget görs finns det risk att fiskgjusen helt försvinner som häckande fågel vid Sörfjärden.

Av de få par som återkom våren 2025 lyckades, av allt att döma, ett med häckningen. Sörfjärden har omvandlats till en "sänka", det vill säga till en lokal som succesivt sänker nivån på fiskgjusepopulationen. "Naturens har sin gång" är ett begrepp som är olämpligt att använda i nutidens, helt av människan ianspråktagna, landskap. Fiskgjusen måste visas omtanke. Den kommer att kräva åtgärder som beträdandeförbud och byggande av konstgjorda bon.

Erfarenheter från bland annat Finland, visar att bevarandeåtgärder kan ge önskat resultat.

Grågås vid Sörfjärden 2025

Av Leif Carlsson

Grågäss, foto Olle Philipsson

Denna artikel avser räkningar av grågäss som genomförts vid Sörfjärden i fältstationens regi under 2025. Kanske fick Sörfjärdens grågäss under året inte en enda unge på vingarna. Flaskhalsen för gässen är bristen på betesplatser för de små nykläckta ungarna som med sina små kläna näbbar är beroende av kortklippt -betat gräs eller åkrar med spirande gröda. Möjlighet att till fots ta sig till spirande grödor finns inte. Alla möjligheter att nå bete till små gässlingar var under året mycket begränsade. Obefintliga! Strandängarna, i den mån ungarna klarat av att forcera vassbältet, är för extensivt betade. Väl där utsattes de för predation från främst havsörn. Till klippta gräsytor vid Sörfjärdens badplatser välkomnas de inte. Tidigt, men bara då, efter det att gässlingarna kläckts fanns spillning vid Barva-Lappens badplats, något som saknades vid Helgarö kläpp, Kinglöts udde och Sjöborgsbadet. Gåskullarna välkomnades inte till grasmattorna vid Strand.

Skrämmor av olika slag för att skydda grödor, är i stort sett ersatta av skyddsjakt. Kanske kommer det att göra grågäsen mera skygg.

Tabellen nedan visar resultat från räkningar av grågäss vid Sörfjärden 2025 samt jämförelser med medeltalet utifrån samtliga motsvarande räkningar. Utvecklingen är intressant att övervaka även under kommande år.

Dag för räkning av grågäss 2025	Resultat Gåsräkningar 2025	Medeltal Gåsräkningar 2007-2025	Kommentar
Vår-räkning 1 15 mars	1117 ex	841 ex	2018 utfördes ingen vår-räkning 1
Vår-räkning 2 12 april	164 ex	259 ex	Medeltal avser 8 av åren inklusive 2025
Höst-räkning 1 14 september	6470 ex	3762 ex	
Höst-räkning 2 12 oktober	0 ex	1134 ex	Medeltal avser 4 av åren inklusive 2025

Resultat från räkningar av grågäss vid Sörfjärden 2025 samt jämförelser

Örnräkning 2025 och 2026

Upprättad av Fältstationen Rördrommens projektgrupp för Örnräkning
Leif Carlsson, Elisabeth Evjen, Håkan Gustafson,
Gunilla Oleniusson, Eva Olofsson

Fältstationen Rördrommen administrerar årligen en örnräkning som genomförs under två timmar, mellan kl 10:00 och 12:00, under den lördag som ligger närmast månadsskiftet februari/mars. Inventering i denna form har pågått sedan 2004, men startade i mindre skala redan 1999.

Under senare år har observationsplatser funnits från Letälven och norra Vättern i väster, över Hjälmaran och Mälaren fram till Stockholms- och Mörköområdet i öster. Observationsplatser finns därmed i skogs- och myrområden, vid stora och små sjöar, i jordbrukslandskap, i urbana miljöer samt vid en havsvik.

Engagerade personer bemannar under två timmar ca 90 observationsplatser. Vissa observationsplatser är publika. Ett stort antal besökare beger sig dit för att få lära sig om samt uppleva den magnifika havsörnen. Studieförbundet lokaler i Eskilstuna har under de senaste åren varit navet för örnräkningarna. Där samlas 15 telefonörer som håller kontakt med observatörerna i fält. Där finns också administratörer som bland annat informerar samt inrapporterar till Artportalen. Allt arbete i samband med örnräkningarna utförs ideellt.

Mer information om örnräkningar finns på Fältstationen Rördrommens webbplats: rordrommen.nu.

Havsörn, foto: Mats Jacobsson

Sammanställt resultat – respektive delområde och år

Delområde	Antal havsörnar	
	2025	2026
Möckeln - Skagern - Toften	1	1
Unden - Norra Vättern	1	0
Hjälmaran	68	45
Kolbäcksån - Svartån	2	3
Mälaren, väster om Hjulstabron	110	94
Mälaren, öster om Hjulstabron	67	69
Stockholmsområdet	5	0
Mörköområdet	21	24
Summa	275	236

Variationerna mellan åren kan bero på en rad faktorer, som väder, isförhållanden och på mänskliga aktiviteter ute på isarna, samt antalet observatörer och antal bemannade observationsplatser.

Örnräkning 2025

Örnräkning 2025 genomfördes den 1 mars. Fler än 200 observatörer hjälptes åt under de två timmarna vid 90 observationsplatser.

Resultatet för hela området bedöms till 275 havsörnar och 2 kungsörnar. Ett visst antal av de 275 havsörnarna kan ha observerats från fler än en observationsplats. Därmed bör möjligtvis resultatet reduceras med ca 10 %.

Väderförhållandena präglades av svag vind, moln och dis med fläckvis tät dimma i början av förmiddagen. I hela området var sjöarna isbelagda, förutom invid strandkanterna.

Havsörnar,
foto: Mats Jacobsson

Örnräkning 2026

Örnräkning 2026 genomfördes den 28 februari. Fler än 130 observatörer hjälptes åt under de två timmarna vid 86 observationsplatser.

Resultatet för hela området bedöms till 236 havsörnar och 2 kungsörnar. Detta trots begränsad sikt i delar av området på grund av dis.

Intressant att notera: Då en knapp timme av örnräkningen återstår uppmärksammas att ett uppseendeväckande stort antal havsörnar finns utspridda på mälarfjärden Blackens is. Från Västmanlands sida vid Ranklöv, Tidö Lindö, rapporterades ett drygt 30-tal havsörnar och från Sörmlands sida vid Torshälla huvud rapporterades samtidigt ett 40-tal havsörnar. Orsak till fenomenet är oklart och efterföljande observationer visade att ansamlingen var tillfällig. Kvar finns ett otal frågor som i dagsläget saknar svar? I samband med sammanställningen av resultatet noterades att inga örnar alls rapporterades från Stockholmsområdets fem bemannade observationsplatser! Även detta är ett anmärkningsvärt resultat.

Havsörnar, foto: Mats Jacobsson

Havsörnens nuvarande status samt framtida örnräkningar

Den 24 mars 2026 presenterar SLU den nya rödlistan. Glädjande nog tas havsörnen bort från rödlistan. Äntligen är populationen stabil och livskraftig! De senaste årens örnräkningar visar också att havsörnen för närvarande mår bra.

Fältstationen Rördrommen planerar att även fortsättningsvis genomföra den årliga örnräkningen i Mellansverige. En utav orsakerna är att havsörnen utgör en miljöindikator. Nya miljögifter såsom PFAS samt mängden av mikroplaster i miljön kan ha en negativ påverkan på havsörnspopulationen. En annan orsak är havsörnens inverkan på ekosystemen, som toppredator samt som konkurrent till andra predatorer.

Floran vid Sörfjärden 2025

Av Håkan Gustafson

Under 2025 har Fältstationen Rördrommen påbörjat inventeringar av floran, främst kärlväxter, vid Sörfjärden. Under året har marker, som betas av nötkreatur, utefter Sörfjärdens sydvästra stränder översiktligt inventerats.

Inriktningen under detta första år har varit att få en uppfattning om, förekommande arter, främst de som dominerar i de lägre belägna delarna av strandzonerna. Även delar av de högre belägna, och därmed torrare, markerna har inventerats översiktligt.

Denna presentation har fokus på observationer från de strandzoner som har en potential att bilda en så kallad blå bård vid högvatten, ett öppet vattenområde innanför vassbältet.

Exempel på faktorer som bedöms vara avgörande för florans sammansättning är: jordmån, vattenkemi, växtnäringämnen, vattenstånd, vattenfluktuation, förekomst av invasiva arter samt kreatursbete och -tramp.

Inventerade områden och resultat

Här redovisas de mest frekventa arterna i de fuktigare delarna av strandzonerna. Samtliga observerade arter, även från de fasta markerna, är rapporterade till Artportalen (www.artportalen.se).

Fiholm

Området består av ädellövskog som, mot Sörfjärden, övergår i öppen fast vidsträckt betesmark och våta strandängar ut till ett kraftigt vassbälte. Nötkreaturen betar främst på de torrare markerna och på tuvängarna, se omslagsbild, men tidvis även ända ut till den inre vasskanten.

Området inventerades 4 maj, 18 juni och 28 september. På den våta strandängen, innanför vassbältet, dominerade svärdslija, bredkaveldun, veketåg, tuvstarr, ängsull, tuvtåtel och smörblomma. I vassbältet, var vass helt dominerande. Totalt noterades 41 kärlväxtarter i de lägre belägna delarna av strandzonen.

Kärrstjärnblomma, på våt strandäng, Fiholm 2025-06-18

Kinglöt

Området består av en mosaik av öppen örtrik gräsmark, buskmark och trädungar. En flack sandås korsar området. Nötkreaturen betar främst på den fasta marken men tidvis även ute i de sankta tuvängarna, ända ut till den inre vasskanten.

Området inventerades 26 maj och 18 juni. På den våta strandängen, innanför vassbältet, dominerade sjöfräken, svärdslija, blåsstarr, tuvtåtel och vattenblink. I vassbältet, var vass helt dominerande. Totalt noterades 24 kärlväxtarter i de lägre belägna delarna av strandzonen.

Sörfjärdens naturreservat

Området består av en hög ås med östsluttning mot strandängar ut till vidsträckta vassar i Sörfjärden. Nötkreaturen betar främst på den fasta gräsmarken samt uppe på åsen men tidvis även ute i de sankta tuvängarna, ända ut till den inre vasskanten.

Området inventerades 4 maj och 20 augusti. På den våta strandängen, innanför vassbältet, dominerade svärdslija bredkaveldun, veketåg, ängsull och kråklöver. I vassbältet, var vass helt dominerande. Totalt noterades 18 kärlväxtarter i de lägre belägna delarna av strandzonen.

Kvarnbäcken

Området består av en betad strandskog där trädskiktet domineras av klibbal. Under perioder med högt vattenstånd i Sörfjärden är skogen översvämmad. Stora delar av området är därmed att betrakta som svämskog. Genom området rinner Kvarnbäcken som bildar ett delta där den mynnar ut Sörfjärden. Vid rikligt vattenflöde i bäcken forslar den stora mängder sediment som sedimenterar vid mynningen till sjön, vilket tillför växtnäringsämnen samt bygger på deltat.

Området inventerades 4 maj. I strandskogen dominerande tuvtåtel, vitsippa, kabbleka, svalört, revsmörblomma och klibbal. Där utanför, i vassbältet, var vass helt dominerande. Totalt noterades 24 kärlväxtarter i de lägre belägna delarna av strandzonen.

Blommande kabbleka, i Kvarnbäckens delta 2025-05-04

Intressant observation av vitmossa

I den yttre delen av den våta strandzonen vid Fiholm och Sörfjärdens naturreservat, där vassen tar vid, observerades mattor av spårvitmossa. Denna vitmossa bildar gungflyn vilket är ett tecken på att Sörfjärden befinner sig i en succession, på väg att bli ett kärr.

Spårvitmossa, i våt strandzon invid vassbälte, Fiholm 2025-08-28

Kommande år

Under kommande år har Fältstationen Rördrommen för avsikt att återigen inventera floran, för komplettering samt notering av förändringar. Den vasslåtter som Strängnäs och Eskilstuna kommuner planerar runt Sörfjärden kommer med all säkerhet att påverka floran påtagligt. Ett urval av områden där vasslåtter utförs bör därför inventeras. Den vattenfluktuation som är planerad för Mälaren, utifrån ny vattendom, kan förväntas komma att påverka floran, speciellt i strandzonerna.

Våt strandzon med rikligt bestånd av svärdslija, vid Kinglöt 2025-06-18, till vänster flack sandås

Faunaåret 2025 vid Sörfjärden

Av Ture Persson

Kylan kom i december och vassen kunde slås utanför Rördromstornet men inte utanför Kvarnbäcken, där isen var för dålig. Fiskare Bruno Widlund kunde ej bedriva isfiske.

Fågelskären: Ingen landstigning har skett och räkningen har skett från båt.

Fingerborgen: Gråtrut 40 par, Havstrut 1 par, Knölsvan 2, Gräsand 4, Snatrand 2

Svavelgrund: Gråtrut 10 par, Havstrut 1 par, Gräsand 4, Snatrand

Dyskär: Fiskmå 4 par, Gräsand med ungar, Sångsvan varnar

Koholmen: Skratmå 10 flygga ungar, Fisktärna koloni, Skäggdopping med 3 ungar, Vigg 10 hanar

Observationer från Fältstationen, stugvärdar - och hämtat från Artportalen

Knölsvan 3 flygga ungar 17/7 vid Idö udde,
Sångsvan flygg unge 26 /6 vid Sjöborg,
Grågås 1/3, Vitkindad gås 11/3, Bläsgås 11/3 - 9/10, Spetsbergsgås 6/9,
Salskrake 15/3, Storskrake 8/3, Sjöorre 2/4, 23 ex 1/11 vid Eksåg,
Kricka 4/4, årtä 29/4, Snatrand 21/3 vid Idö, Skedand 10/5,
Stjärtand 50 ex 12/9, Brunand 30/9, Alfågel 31/10 vid Eksåg,
Vigg 8/3, 1 000 ex 24/8 vid Eksåg, 22/11 vid Eksåg,
Skäggdopping 8/3 och senare vid Idö udde,
Trana 8/3, par med 2 ungar 9/7 på gåsåkern,
Rördrom tutande hanar på 10 platser,
Ägretthäger 12 ex 3/8 vid Fagervik - kanske häckning har skett?
Gråhäger ses regelbundet men ingen känd koloni,
Vattenrall 15/3, Småfläckig sumphöna 1/6 vid Näsbyholm,
Enkelbeckasin 1/4-15/10, Tofsvipa 28/2 - tyvärr få häckande par,
Kungsfiskare 3/5 vid Eksåg,
Mindre hackspett revir vid Ånsholmen och Örsundet,
Kornknarr 2/6 vid Näsbyholm,
Nattskärna 25/6 – spel, Vaktel 25/5 - 24/6 vid Askare, Varfågel 1/2,
Blå kärrhök 18/4, Brun kärrhök 23/3 - 21/9 ca 10 par. Par med ungar vid Barva-Lappen och Björsund.

Fjällvråk 8/1 - vinterrevir vid Härad,
Kungsörn 29/11 vid Arphus,
Havsörn 3 revir - ett par med en unge
- ingen ringmärkning har skett,
Fiskgjuse endast 3 kända par varav ett med lyckad häckning,
Lärkfalk 29/4, 4 ex vid Örsundet 24/8
- lyckad häckning,
Tornfalk 20/9 vid Larslund,
Röd glada 29/3 - 21/9 - revir vid Fältstationen Rördrommen och Kinglöt,
Brun glada 8/8 Fagervik,
Duvhök 9/10 Örsundet,
Sparvhök 4/5,
Kattuggla 10/5 vid Fiholm,
Sånglärka 7/3,
Skäggmes 9/1 många observationer nära tornet,
Forsärla 8/5 vid Kvarnbäckstornet,
Gulärla 19/5 vid Vävle,
Näktergal 10/5 vid Kinglöt,
Lövsångare 24/4 och 18/5 vid Ånsholmen - mycket få rapporter – viktig art att följa upp,
Rörsångare, Trastsångare, Vassångare och Sävsångare 28/4,
Gräshoppångare 31/5.

Mindre hackspett är ofta knuten till svämskogar, foto: Fredrik Hellner

Däggdjur

Bävvar har fällt aspar vid Eksågstornet och har troligen ny hydda västerut. Ånsholmen är troligen övergiven. Hyddor finns vid Idö och utanför Pumphuset Bergshammar.
Utter: En simmande under Eksågstornet den 11 december rapporterad av Leif Carlsson.
Varg har fotograferats i Härad under hösten - troligen 2 individer. Revir finns mellan Häradskjutfältet och Ärla.

Mistel - En relik från varmetiden - Förekomst vid Sörfjärden

Av Leif Carlsson

Denna artikel bygger huvudsakligen på mina fältstudier i Mälardalen (sedan slutet 1960-talet). Från de antagligen mest ursprungliga förekomsterna på Mälarens öar, till förekomster i urbana och kulturpräglade miljöer. I viss mån i Högsby kommun i norra Kalmar län. De senare, inte minst, styrker mistel som en relik från varmetiden. Hela det fascinerande integrerade ekosystemet värdträd – mistel - pollinatörer och mistelbärande fåglar samt till systemet hörande följdarter, insekter, har fungerat sedan varmetiden där människan gjort det möjligt.

Att dubbeltrasten av Linné för nästan 300 år sedan namngavs till *Turdus viscivorus* "trasten som äter mistel" tyder på att det typiska sambandet var välkänt redan på den tiden.

Björnsunds by december 2025. Lindar med nersågade toppdelar.
Trädvård och mistelbegränsning.

Fiholms stormansgård, numera benämnd slott, från söder med fruktodlingen i förgrunden, december 2025.

Till fruktodlingen vid Fiholm har norrifrån strövande sidensvansar anlänt som ätit från mistelförekomster till exempel den vid Hässelbyholm eller en ö i Mälaren som Aggarön. Det var kvarsittande äpplen som med all säkerhet lockade ner sidensvansarna hit. Från mistelsmittade apor har sedan sidensvans och framför allt dubbeltrast smittat lind i parken och allén. Med den numera obrukade fruktträdgården som hävstång, återerövrade naturen, misteln, det livsrum som människan en tid nyttjat.

Produktion av frukt och andra livsmedel som är nödvändiga för samhället i stort, medför en hela tiden förändrad och effektiviserad markanvändning. Skeendena på den mycket rika Kafjärden uppvisar tydliga exempel på sådana förändringar av landskapet.

2007 räknade Lars Broberg mistlar vid Hässelbyholm och kom fram till 2160 ex i allén norr om slottet och 250 ex i slottsparken. Värdträd vid Hässelbyholm är parklind, den korsning mellan skogslind och bohuslind som är vanlig i parker. På Aggarön vårdas det kulturella naturarvet genom hamling sida vid sida med varmetidsrelikten det integrerade systemet skogslind-mistel-mistelbärsätande fåglar - pollinerande insekter samt med till systemet hörande följdarter, insekter som en till mistel monofag bladloppa, en skinnbagge. Inte minst följdarterna, fynd gjorda i Mälardalen, indikerar misteln som relik.

På Lindön, Lindö naturreservat, är vården av det kulturella naturarvet prioriterat, vilket trots att ön är rik på skogslind, helt(?) saknar mistel. Lövtäkt, lika med hamling, har varit en del av hävden som avgjorde hur mycket boskap som kunde stallas in inför vintern. Människans sätt att nyttja lindens enastående förmåga till vegetativ förnyelse.

*Fagervik december 2025.
Troligen skogslind med ursprung
sedan värmetiden.*

Ursprunget gäller rotsystemet, de nuvarande stammarna har gång på gång förnyats under de kanske 5000 år som gått sedan ett frö en gång grodde. Lindarna bär tydliga spår av att ha hamlats. Där nya skott på den hamlade lindan skjutit ut och bildat en ny krona, blidas en brottanvisning. Just där är bildens lind sönderblåst.

Ädellövskogens artsammansättning och trädens betydelse som värdar för misteln

Skogslind: Lind - det träd som aldrig dör, är det värdträd som är och har varit garanten för mistelns existens sedan värmetiden.

Skogslönn: Partiellt resistent. Lite eller inte alls smittade lönnar ses ofta i direkt anslutning till kraftigt smittad lind.

Ask smittas, men sällsynt.

Aplar och **övriga träd** som kan smittas tynar sakta bort när antalet mistlar blivit för stort.

Landskapet söder om E20 är av en helt annan karaktär jämfört med närmare Mälaren. Lera möter morän. Linnés 1700-års landskap är där i stort uttraderat. Endast fragment återstår. Lind är fåtalig. Markanvändningen är naturligtvis en helt annan. E20 kan betraktas som en ungefärlig gräns för värdetrakten Mälarens ädellövskogar och även för misteln.

Mistelbärande fåglar

Dubbeltrast: Bildar revir för vinteröverlevnad ibland redan då antalet mistlar är så litet som ca 30 ex. Revirbildningen startar redan slutet av september, innan mistelbären är helt mogna. Revirbildningen leder till att en lokal mistelförekomst växer. Ett nytt spridningscentra bildas och växer till. Spridningen får en exponentiell prägel. Lite av det som just nu pågår. I urbana och kulturpräglade miljöer får den till landets flora hörande arten en invasiv prägel.

Sidensvans: En nomad som är den som främst sprider mistel i landskapet. Under högvinter och framför allt under våren då sidensvans rör sig mot norr och alla andra sorters bär är avättna, händer det att flockar stannar upp och åter rent på mistelns kvarstående bär.

Svarthätta på en gren vid en mistel. Bild från 2022-05-04.

Svarthättan har ett fascinerande beteende, se bilden ovan. Under tiden som den långsamt rör sig baklänges utmed grenen spritsar den ut det oätliga limartade fruktköttet, med sina inbäddade frön, utmed grenen. Fågeln belönas med bärets hölje, som viks samman, slukas då proceduren är avslutad. En ny mistel har fått chansen.

De **bärande fåglarna generellt**, i det här fallet mistelbärande, exploaterar inte bär som resurs, de brukar resursen. Samtidigt med egen fortlevnad, underhålls och ibland, utökas förutsättningarna för den egna artens fortlevnad, fågeln är en del av ett integrerat ekosystem. Att trastar som kol- och björktrast inte äter av mistelns bär, bör ses som positivt för misteln.

Referenser

Lars Broberg: Året 2007 vid Söderfjärden. Ingemar Struwe Entomologisk tidskrift Vol. 130 3-4/2009. Sörmlans flora utgiven 2001. Torleif Ingelög Det nya landskapet. Lst Sörml. Skötselplan för Lindöns naturreservat. Lst Västm. Skötselplan för Aggarön. Carl Freis Gammalsverige och Svea Rike. Anne Sverdrup-Thygeson Skogen om träd, människor och 25 000 andra arter.